

Phlogiston

Часопис за историју и филозофију
науке и технологије

Journal for History and Philosophy
of Science and Technology

UDC 001 (091)

30/2022

ISSN 0354-6640

ISSN 2620-1720 (Online)

MUSEUM OF SCIENCE AND TECHNOLOGY – BELGRADE
МУЗЕЈ НАУКЕ И ТЕХНИКЕ – БЕОГРАД

Никола Конески¹

Институт за новију историју Србије, Београд
Регионални центар за таленте *Михајло Пујин*, Панчево

АУТОБИОГРАФИЈА ДР БОРИСЛАВА ЈАНКУЛОВА²

Апстракт

У овом раду је представљена аутобиографија др Борислава Јанкулова (Сефкерин, 1878 – Јаша Томић, 1969), просветног, културног и научног радника, историчара, археолога, преводиоца, аматерског уметника и најзаслужније особе за оснивање музеја (данашњи Народни музеј Панчево) и библиотеке (данашња Градска библиотека Панчево) у Панчеву, као и музеја у Јаши Томићу. У првом делу рада износимо поједина наша запажања везана за овај рукопис, који, у другом делу, објављујемо у целости са напоменама и осталим приређивачким елементима. Јанкуловљева сећања смо проверили, допунили и објаснили уз помоћ одговарајуће литературе, архивске грађе и штампе.

Кључне речи: Борислав Јанкулов, аутобиографија, културно-просветни и научни рад, Сефкерин, Панчево, Јаша Томић, друга половина 19. и прва половина 20. века

1. О аутобиографији др Борислава Јанкулова

„Нисмо богати аутобиографијама, мемоарима, успоменама, путописним белешкама и дневницима, заправо, аутобиографском књижевношћу свих врста.”³ Многе личности које су важне за историју српског

¹ nikolakoneski31@gmail.com

² Чланак је настао као резултат рада у Институту за новију историју Србије који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, на основу Уговора о стипендирању студената докторских академских студија и укључивања у рад акредитованих НИО бр. 451-03-847/2021-14/2883 од 15. 5. 2021. Захваљујемо се на помоћи и подршци током истраживања: Бориславу Јошанову, Маји Пујин, Бојани Цветановић, Илији Тепшићу, Николи Бретшнајдеру, Јелени Попари, свештенству цркве у Сефкерину, Преображенске и Успенске цркве у Панчеву.

³ Andrej Mitrović, *Kultura i istorija* (Beograd: Arhipelag, 2008), 25.

народа и Србије нису написале аутобиографију. Поједине написане нису објављене нити представљене научној заједници и јавности, а поједини рукописи нису ни сачувани или доступни истраживачима. Стога, историчари морају обратити посебну пажњу на сачуване и доступне аутобиографије. У овом раду ћемо се бавити аутобиографијом човека који је оставио дубок траг у историји, пре свега Панчева и Јаше Томића, али чији је утицај и значај превазилазио оквире ових места.

Аутобиографију др Борислава Јанкулова, под насловом *Моја Аутобиографија*, пронашли смо 2020. године, истражујући тему мастер рада *Школовање у југозападном Банаћу од 1918. до 1929. године*, у Рукописном одељењу Матице српске, у Збирци рукописа, под сигнатуром М. 12. 432. Биографија представља аутограф, односно написана је Јанкуловљевом руком, на српском језику и ћириличним писмом, на дванаест (нумерисаних) страница. Настала је 1953. године у Јаши Томићу. Нисмо утврдили на који начин је доспела у Рукописно одељење, али ју је вероватно тамо послао сам аутор. До сада је, највероватније, овај рукопис користио само историчар књижевности Иштван Сели. Међутим, он је, како би употпунио свој рад, из њега „извукао” само мали део информација о животу и раду Јанкулова.⁴ Након тога, овај рукопис је заборављен. О томе најбоље сведоче сви досадашњи текстови о Јанкулову, који се, скоро без изузетака, ослањају само на некролог који је написао Рајко Веселиновић.⁵

Борислав Јанкулов се родио 1878. године у Сефкерину, на југу тадашње Аустроугарске. Родитељи су му били Марија и Атанасије Јанкулов, општински бележник. Основно школовање је започео, као „волонтер”, у месту рођења, а завршио у Панчеву. У овом граду је завршио и осморазредну Мађарску државну вишу гимназију (1898). Иако је намеравао да студира сликарство, ипак је уписао Филозофски факултет у Будимпешти (*Bölcsészeti-tudománykari*), на којем је ускоро дипломирао историју, а потом и докторирао. Скоро 30 година је био просветни радник. Радио је као суплент у Српској вероисповедној гимназији у Новом Саду (1903–1904), потом као професор у Мађарској државној препарандији у Баји (*A Bajai Állami Tanítóképző Intézet*)

⁴ Szeli István, „Borislav Jankulov és a magyar művelődéstörténet“, *Jugoszláviai magyar művelődéstörténet* (Újvidék: Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1984), 176–190.

⁵ Р. Л. Веселиновић, „Некролог: Др Борислав Јанкулов”, у *Зборник за друштвене науке*, 53 (1969): 175. Први рад у којем се у већој мери и на одговарајући начин користи Јанкуловљева аутобиографија, под насловом *Др Борислав Јанкулов (1878–1969): Биографске цртице*, објавићемо у *Раду Музеја Војводине*, 64 (2022).

(1905–1919), и коначно као професор и директор у Гимназији (1919–1925), на Трговачкој академији (1925–1930) и у Трговачкој школи у Панчеву (1929–1932). Био је најзаслужнија особа за оснивање музеја (данашњи Народни музеј Панчево) и библиотеке (данашња Градска библиотека Панчево) у Панчеву. Такође, основао је и музеј у Јаши Томићу. У првим годинама, односно деценијама развоја ових институција, он је био њихова најистакнутија личност. Осим тога, одржао је многобројна јавна предавања. Спроводио је археолошка ископавања и прикупљао остатке прошлости. Објављивао је књиге, радове, различите текстове. Најзначајнија његова дела су *Прилози за историју Панчева* (1924) и *Прејед колонизације Војводине у XVIII и XIX веку* (1961). У неколико наврата је покушао да постане универзитетски професор, а очекивао је и чланство у Српској академији наука. Бавио се и превођењем са мађарског на српски и са српског на мађарски језик. Аматерски се бавио и сликарством и песништвом. Умро је у 91. години (1969) у Јаши Томићу, где је и сахрањен.

Зашто је Јанкулов написао своју аутобиографију? Постоји могућност да га је неко подстакао да то учини, односно да је неко „наручио” његова записана сећања. Тако је он, на пример, 1949. године записао своја сећања о Народном универзитету у Панчеву у међуратном периоду на захтев, односно молбу Миховила Томандла.⁶ Међутим, он је свакако имао и личних мотива. Желео је да изнесе своја осећања, размишљања, унутрашње доживљаје и да представи своју „страну” историје и учини је доступном јавности. Посебно му је било важно да из свог угла представи премештање из новосадске, а касније и из панчевачке гимназије. Желео је да оправда поједине одлуке, као што је, на пример, одлука да пређе у мађарску препарандију у Баји, уместо у неку школу са српским наставним језиком. Желео је свакако и да истакне своју улогу и свој значај у просветним институцијама у којима је радио, затим у јавном и културном животу места у којима је живео, као и у науци. Такође, желео је да покаже своју ерудисију и знање више језика. Будући да је био свестан свог значаја, можемо претпоставити да је знао, или очекивао, да ће се једног дана написати његова биографија, а он је, као историчар, схватао да сачувани и доступни извори често „обликују” биографију одређеног појединца за будућа поколења. Дакле, да ли је о овоме размишљао пишући о свом животу, односно да ли желео да својом аутобиографијом „обликује” своју будућу биографију?

⁶ Рукописно одељење Матице српске (даље: РОМС), 38. 146.

Међутим, који су то фактори „обликовали” његову аутобиографију? Осим ауторових мотива за писање, за разумевање овог текста веома је важно и време када је написана. Од почетка до краја читања *Моје Аутобиографије* не сме се заборавити да ју је он написао 1953. године, у својој 75. години живота, у социјалистичкој Југославији. На његово писање свакако су утицале прилике у тадашњој држави и друштву, затим његов положај у њима, лични погледи, тренутно расположење и чињеница да су одређене особе још увек живе. Током писања он се константно морао враћати у прошлост, односно морао се ослањати на своје памћење. Читање и анализирање сваке аутобиографије захтева размишање о памћењу, и то „аутобиографском памћењу”,⁷ али и о заборављању. Пишући текст о свом животу и раду, Јанкулов је заправо био у улози историчара. На основу историјских извора (сећања, можда и одређене белешке, документа и друго) он је (ре)конструисао живот и рад једног појединца, односно себе. Такође, и он је писао са одређене временске дистанце због које је одређене догађаје сагледавао из ширег, али и другачијег угла. Коначно, као и сви историчари, и он је био ограничен језиком, односно наративом. Није тешко написати просте чињенице, али у какав шири контекст треба сместити те податке? У овом рукопису је у фокусу само једна личност и постоји ограничен број начина на који би се могла представити њена улога. У Јанкуловљевом наративу његов „јунак”, односно он сам, постиже своје циљеве превазилазећи потешкоће на путу.⁸ Такође, може се уочити и да је у овом рукопису желео да представи себе само као „јунака књиге”, односно науке. Потпуно је занемарио своје вишедеценијско бављење сликарством, писање песама, превођење са мађарског на српски и са српског на мађарски и друго.

Јанкулов је текст своје аутобиографије поделио на 21 пасус. Након кратког уводног пасуса о свом ставу према писању аутобиографија, писао је о свом рођењу и родитељима. Много више простора (два обимна пасуса) у односу на своје родитеље, нарочиту у односу на оца, посветио је старом слуги, „чича Ники”. О свом ставу према цркви, затим о сефкеринској цркви и свом игрању у кућном дворишту, писао је у наредном пасусу. Писао је и о свом основном и средњем школовању. Најобимнији пасус садржи Јанкуловљева сећања на сту-

⁷ Видети: Љубиша Златковић, „Аутобиографско памћење, схематизација и самство”, *Теме*, 4 (2004): 421–431.

⁸ Ту врсту наратива Хејден Вајт је назвао „романсом”, коју је разликовао од „трагедије”, „комедије” и „сатире”. Ерлинг Сандму, *Време и историја: О пореклу савремене историографије и историјским питањима* (Лозница: Карпос, 2019), 180.

дирање и рад у новосадској гимназији. Један краћи пасус је посветио опису тадашњег стања у српском друштву, односно његовим погледима на то стање, али, будући да је то стање било један од разлога за његово премештање, и тај пасус бисмо могли назвати саставним делом Јанкуловљевог писања о раду у овој гимназији. Потом је писао о свом раду у бајској препарандији, о супрузи Ленки, почетку свог научног рада и проблемима са којима се тада суочио, а затим и о свом раду у Баји након Првог светског рата. Два наредна пасуса посветио је свом раду у панчевачкој гимназији. Након тога је укратко писао о својим јавним предавањима и свом премештању из ове гимназије. О периоду свог рада на Трговачкој академији и у Трговачкој школи није много писао, иако је седам година био директор тих школа. Такође, није много писао ни о својој улози у оснивању музеја и библиотеке у Панчеву и музеја у Јаши Томићу. Тих неколико реченица припојио је пасусу у којем је писао о својим научним радовима и сарадњи са Историјским друштвом у Новом Саду и важним личностима тадашње науке. Другом светском рату и периоду након њега посветио је по један кратак пасус.

Скоро половину читаве аутобиографије, Јанкулов је посветио својим сећањима на старог слугу Нику, као и периоду рада у новосадској и панчевачкој гимназији. Да ли је тај стари слуга заиста толико утицао на Јанкулова да би му он, шест деценија након његове смрти, посветио толику пажњу у својој аутобиографији? Да ли је можда Пупинова аутобиографија утицала на поједине делове његовог писања? Прича о чича Ники, Јанкуловљевом „јаком васпитачу”, умногоме подсећа на причу о идворском старцу Баби Батикину, Пупиновом „првом и најбољем учитељу историје”. То нису једине сличности између аутобиографија двеју особа које су са пашњака, односно из банатске равнице, стигли до науцењака.⁹ Велики простор који је Јанкулов посветио раду у гимназијама можемо објаснити важном улогом коју су ове школе тада имале, али и његовим спорним премештањима из њих (које је требало представити из свог угла). Он је био амбициозан човек и положај у гимназији, уколико не би било могуће место на универзитету, свакако је био пожељнији него положај у учитељској или трговачкој школи.

Јанкулов је врло мало простора посветио свом приватном животу. О свом пореклу готово да није ништа написао. Забележио је само да му је мајка била из доловачке породице Ракићић и да му је бака

⁹ Mihajlo Idvorski Pupin, *Sa pašnjaka do naučenjaka* (Beograd: Fond Mladen Selak–Mladi pronalazač, 2014), 21–35.

са мајчине стране била Немица. Тек у другој верзији аутобиографије наводи да му је и отац рођен у Долову. Међутим, да ли су породице његових родитеља биле староседелачке у Долову или су се тамо доселиле и одакле? Зашто није писао опширније о својим коренима? Да ли је сматрао довољним навођење имена оца и мајке? Постоји могућност да није знао одакле су Јанкулови и Ракиџићи пореклом. Зашто у том случају није изнео барем одређено предање? Знамо да је постојало једно породично предање да су се Ракиџићи доселили у Долово из Паланке код Смедерева, почетком 18. века.¹⁰ Међутим, не би требало износити „оштре” закључке, будући да су и многи други писци аутобиографија изостављали писање о пореклу или су само укратко писали о својим родитељима.¹¹ Јанкулов није много писао ни о својим сестрама и браћи. Навео је само да је у браку његових родитеља рођено осамнаесторо деце и неколико пута је, више узгредно, споменуо само Владислава и Александра, и то не наводећи њихова имена („старији брат”, „млађи брат”, „нас три брата”). Претпостављамо да је са њима био и најближи, будући да су били сличних година, за разлику од осталих сестара и браће који су преживели ране године. Један пасус је, као што смо већ истакли, посветио својој супрузи.

Пишући о детињству, присећао се, осим старог слуге, и кума Јосима, служавке и црквењака, „Бата-Лазе”. Међутим, у наставку, пишући о свом школовању, студирању и раду, није спомињао многе своје учитеље, школске другаре, пријатеље, колеге, сараднике и ученике. Пишући о свом школовању и студирању, од свих својих професора, истакао је само катихету Поповића и професора Балагија који су, очигледно, оставили најјачи утисак на њега. Није изоставио Стевана Поповића, управника Текелијанума, који му је помагао током студија. Од свих колега у новосадској гимназији споменуо је само професора Савковића, желећи да себе представи као његовог наследника, затим свог друга Бошњака и, по свему судећи конкурента за професорско место, Марковића. Од свих ученика, истакао је само Ивицу Полита, описујући га је као незаинтересованог ученика који „у последњој ска-

¹⁰ Међутим, много је вероватније да су се доселили неколико деценија касније. Породично стабло Ракиџића: саставио Карло Бата Ракиџић у Панчеву (1923). Чува се у стану Борислава Јошанова, унука Јанкуловљеве сестре Катарине (видети даље: Породично стабло Ракиџића).

¹¹ Михајло Пупин, на пример, у много опширнијој аутобиографији није писао о својим прецима. О његовом пореклу видети: Саша Панчевачки, Никола Конески, Драгољуб Цуџић, „Прилог проучавању порекла Михајла Пупина“, *Phlogiston: Часопис за историју и филозофију науке и технологије*, 29 (2021): 103–128.

мији испружен на клупи спава после сваконоћних лумпераја”. Да ли је на овај начин, индиректно, исказао свој став према његовом оцу Михаилу и Либералној странци којој је он припадао? Он сам је написао да се није политички опредељивао и да је зато важио за „мађарона”. Не бисмо могли потврдити да ли је то заиста био, али је свакако умногоне нагињао ка Мађарима, односно Будимпешти, у намери да напредује у каријери, односно да би постао универзитетски професор и признати научник у својој тадашњој држави. У пасусима посвећеним раду у гимназији, Трговачкој академији и Трговачкој школи у Панчеву није истакао ниједног колегу нити ученика. Највише имена је забележио у 19. пасусу. Били су то истакнути научници, доктори: Јован Богданов, Владимир Марган, Станоје Станојевић, Никола Вулић и Душан Поповић. У последњем пасусу споменуо је и др Александра Белића. Очигледно је желео да представи себе као научника блиског наведеним тадашњим важним људима. Коначно, споменуо је још и мајора Рајсвица (*Johann Albrecht Freiherr von Reiswitz*),¹² у контексту своје улоге браниоца музеја у Панчеву од одређених, како је он то представио, непријатељских намера Немаца. Наравно, није могао да забележи имена свих људи који су на одређени начин били важни за његов живот. Међутим, зашто је споменуо, на пример, Ивицу Полита, а није, на пример, свог старог другара Васу Стајића или свог дугогодишњег сарадника Миховила Томандла, или, пак, Милоша Црњанског, с којим је радио у панчевачкој гимназији? Постоји могућност да се неких особа није сетио у тренутку писања, да му се неке нису уклапале у контекст писања, да је неке намерно изоставио или да није желео превише да скрене пажњу читаоца са главног јунака на друге личности.

Највећи део аутобиографије је посветио свом животу за време аустроугарске владавине, што је донекле и разумљиво будући да је 40 година живео у тој држави. Животу и раду у држави СХС, у којој је живео 23 године, посветио је упола мање простора у односу на период Аустроугарске. О Првом светском рату написао је само: „Избио је први светски рат и ја сам морао у војску”. Да ли је имао разлога да избегава да пише о овом периоду живота који је морао оставити јак утисак на њега? Да ли је хтео да читаоци, без много размишљања о њему као аустроугарском војнику, што пре пређу на читање о његовом раду после рата? Такође, ни о Другом светском рату није много писао. Зашто није истакао барем свој став према овом рату или за-

¹² У литератури се истиче да је мајор Рајсвиц био заштитник српске културне баштине током Другог светског рата. Видети: Andreas Roth, *Johann Albrecht von Reiswitz (1899–1962): Vom unbequemem Südosteuropaexperten zum Kunstschützer* (Graz: Ares Verlag, 2020).

што није барем забележио да му је током овог рата трагично страдао брат Владислав? Коначно, и периоду после Другог светског рата је посветио само пар реченица. Писао је, поново, углавном о свом раду. Међутим, није писао, иако би се то могло очекивати будући да се радило о периоду великих промена, о својим ставовима, којих је сигурно било, о југословенству, комунизму, монархизму, републиканизму и сличном. Можда је баш на том месту могао детаљније писати о елементима свог идентитета. У делу посвећеном детињству споменуто је да му је црква блиска, али није објаснио зашто су га оптуживали да је нападао православну цркву. На који начин је исповедао своју веру након Другог светског рата? Присећајући се дана након повратка из Првог светског рата, забележио је да је Србин. Међутим, да ли је и на који начин мађаризација утицала на њега? Какав је био његов став према идеји југословенства? Да ли је током Другог светског рата истицао да му је бака била Немица? Многа питања је оставио отвореним.

Аутобиографија Борислава Јанкулова представља један од најважнијих извора за његов живот и рад и из тог разлога је она важна за све оне „сегменте“ прошлости у којима је он играо одређену улогу. Припадао је оној генерацији чије су животе чинили дисконтинуитети проузроковани Првим и Другим светским ратом и из тог разлога овај текст може послужити истраживачима који се баве питањима (дис)континуитета на простору Југославије. Такође, он представља и поглед и положај једног српског интелектуалца који није желео да се прикључи политичким странкама. Може бити користан и истраживачима који се баве историјом детињства и школовања у Аустроугарској, проучавањем „обичних људи“ у овој држави (као што је био стари слуга Ника), затим онима који се баве развојем историјске науке, археологије, социологије и друго. На пример, може бити користан у проучавању сукоба присталица научно-критичког и романтичарско-патриотског смера у (српској) историографији. Коначно, овај рукопис може бити користан и онима који се баве аутобиографијом као историјским извором, феноменом сећања (на сопствени живот, рад и окружење) и другим.

Недавно смо у Историјском архиву у Панчеву пронашли и другу верзију аутобиографије др Јанкулова, састављену 1963. године у Јаши Томићу.¹³ Написана је на српском језику и латиничким писмом, на једној и по страници. Текст је куцан на писаћој машини. Будући да

---

¹³ Историјски архив у Панчеву (даље: ИАП), Ф. 12, Збирка докумената о политичким збивањима и личностима из културног и научног живота Панчева: 1743–2008 (даље: Ф. 12), инв. бр. 2107 (даље: 2107).

нема много нових података у односу на обимнију прву верзију, другу нећемо посебно приређивати, већ ћемо све оно што се не налази у првој верзији истаћи у фуснотама. Овде ћемо изнети само једну појединост. У обе верзије Јанкулов истиче свој рад и своје заслуге у науци и друштву. Међутим, за разлику од прве верзије, у другој је испољио одређено незадовољство због појединих изосталих награда за тај свој рад. Наиме, истакао је да му је др Белић за текст о колонизацији Војводине обећао „духовну награду-чланство Академије”. „На крају ни дописно чланство ни приватна доцентура на Војв. универзитету¹⁴ за толики научни рад мој! То је жалосно [подвукао Јанкулов].”

Аутобиографију др Борислава Јанкулова представљамо у наставку са малим изменама у оригиналном рукопису. Скраћенице смо допуњавали, а на појединим местима смо додали интерпункцијске знаке. У фуснотама смо написали наше коментаре, објашњења, допуне и друго.

---

¹⁴ Војвођански универзитет – вероватно је мислио на Универзитет у Новом Саду (основан 1960).

2. Аутобиографија др Борислава Јанкулова

Моја Аутобиографија

Бићу искрен, субјективан. Објективне аутобиографије не може ни бити, она би била чак и необјективна, неистинита. Писати о себи значи испољити своја осећања и мисли, своје унутарње доживљаје, јер спољашње познају и други, можда боље и од самог аутобиографа. Толико за увод у аутобиографију.

Рођен сам у Сефкерину¹⁵ 26. дец.[ембра]¹⁶ 1878. То није важно, важно је да сам зимско дете, да су ми први утисци били собни, да све до пролећа нисам угледао Сунце, природу, свет. Почео сам, дакле, да живим унутарњим животом, да видим само мајку, оца и старијег брата¹⁷ и да слушам само откуцаје старог сата, весника времена, живота. Важно је да ми је отац био општински бележник, војнички школован граничар, савестан и сиромашан.¹⁸ Мајка ми је из граничарске породице Ракичића из Долова,¹⁹ по мајци католкиња и Немица, али српски

¹⁵ Село Сефкерин налази се уз реку Тамиш, на југозападу Баната и данас припада Општини Опово. Удаљено је од Опова око 8, а од Панчева око 23 километра. Најстарији писани помен о овом насељу потиче из 1717. године. Од шездесетих година 18. века па све до 1872. године налазило се у саставу Војне границе. У време Јанкуловљевог рођења и детињства, село се налазило у Торонталској жупанији у Угарској. Према попису становништва из 1880. године, имало је 413 кућа и укупно 2.507 становника. Већину становништва су чинили Срби (84,3%). Слободан Ђурчић, *Насеља Баната: Географске карактеристике* (Нови Сад: Матица српска, 2004), 239–240.

¹⁶ По старом календару 14. децембра. Крштен је два дана касније у сефкеринској православној цркви.

¹⁷ Владислав (годину дана старији од Борислава).

¹⁸ Атанасије Јанкулов рођен је у Долову 1850. или 1851. године, а умро у Панчеву 1913. године (Храм Успења Пресвете Богородице у Панчеву: Матична књига умрлих; Старо православно гробље у Панчеву: надгробни споменик). У *Женском свећу* је, поводом његове смрти, објављено: „Атанасије Јанкулов, умировљени бележник сефкерински, отац конзисторијалног бележника епархије бачке, Владислава Јанкулова и још друге шесторо деце, упокојио се 7. (20.) јануара о. г. у 62. години живота у Панчеву код своје кћери. Беше родољуб и свагда исправан чиновник. Вечан му помен”. „*Ћ* Атанасије Јанкулов”, *Женски свећ*, 2 (1913): 45.

¹⁹ Долово је село у близини Панчева. Први пут се помиње у изворима 1660. године, али су континуитет његове насељености пореметили аустријско-турски сукоби у првој половини 18. века. Тек од друге половине 18. века оно је стално насељено. Осим Срба, у већем броју су га насељавали и Румуни. Ђур-

одгојена и увек добра Српкиња.²⁰ Волела је књигу, песму, музику; свирала нам је у цитеру, песмом и причама нас је дисциплинирала и успављивала, а приче је често пута сама измишљала. Тако је и могла многобројну децу (родила је 18-оро деце) одгајати.²¹ Могао бих са Гете-ом рећи: [„,]Vom Vater hab ich die Statur du Lebens Ernstes führen, vom Mütterchen die Frahnatur und Lust zum Fabulieren[“].²² Још нешто важно: Носила ме је у утроби, када ми је отац ратовао за окупацију Босне.²³ Туга и страх за служен у рату беху, дакле, примесе моје хра-

---

чић, *Насеља Банаџа*, 355–356; Јован Ердељановић, *Срби у Банаџи* (Панчево: ИАП, 2013), 83–87.

²⁰ Марија је рођена 1854, а умрла 1932. године, уколико су тачни подаци са надгробног споменика. Потичала је из доловачке породице Ракиџић. Отац јој се звао Алекса и био је Србин православне вере, док јој је мајка, Каролина, била Немица римокатоличке вере. По свему судећи, због мајчине вере, и Марија је најпре била римокатоликиња, да би касније (1894) „прешла” у православље. Породично стабло Ракиџића; ИАП, матичне књиге: протокол крштених православне цркве у Сефкерину: 1877–1895.

²¹ Нисмо успели да пронађемо у изворима осамнаесторо деце Марије и Атанасија. На грани породичног стабла Ракиџића посвећеној Марији и њеној породици, односно деци, наведено је 13 имена (од најстаријег детета ка најмлађем): Шандор, Хермина, Александрија, Влада, Бора, Алекса, Груја, Стева, Славко, Катица, Олга и Милан (Породично стабло Ракиџића). Шандор, Хермина и Александрија су вероватно рано преминули, као што је био случај са Грујом/Грујицом (1882–1884) и Меланијом (1891–1893). Такође, и Стева је, по свему судећи, рано преминуо. У матичној књизи је 1888. године уписана једна мртворођена девојчица, ћерка Марије и Атанасија. Вероватно је у њиховом браку рођено још деце (четворо) која су рано преминула. На породичној фотографији насталој између 1906. (те године се Борислав оженио Ленком, која се налази на фотографији) и 1913. године (те године је умро Атанасије који се налази на фотографији) (слика 2), проналазимо: Владислава, Борислава, Александра, Славка (1889–1969), Катицу (1893–1982), Олгу (1895–1918) и Милана (1897–1942). Владислав (у породичном стаблу: Влада) био је касније протојереј. Родио се 1877. године, а страдао у Шајкашко-новосадској рацији (1942). Борислав (Бора) је аутор аутобиографије којом се бавимо у овом раду. Александар (Алекса) (1881–1937) био је касније панчевачки лекар. ИАП, матичне књиге: протокол крштених православне цркве у Сефкерину: 1877–1895.

²² Цитат из Гетеовог дела *Нежне ксеније* (*Zahme Xenien*). Превод са немачког: „Од оца сам наследио стас и озбиљност живљења, од мајнице ведру природу и склоност ка маштовитом приповедању”.

²³ Аустроугарска је на Берлинском конгресу (1878) добила право да окупира Босну и Херцеговину, део територије Османског царства. Окупација је извршена од краја јула до октобра исте године. За овај подухват било је мобилисано око 82.000 аустроугарских војника, највећим делом са простора Угарске. Сениша М. Вулић, „Аустроугарска окупација Босне и Херцеговине и прве године управе (1878–1882)” (докторска дисертација, Филозофски факултет у Београду, 2021), 78–104.

Слика 1. Део породичног стабла Ракићића (у власништву Борислава Јошанова из Новог Сада)

Слика 2. Породична фотографија Јанкулових. Борислав Јанкулов седи у другом реду први здесна (у власништву Борислава Јошанова)

не у мајчиној утроби, и ја сам их фатално донео на свет. То је важно, јер страх је, по Шпенглеру,²⁴ извор религије и сваке духовне културе.

Осим мајке имао сам од раног детињства до младости још једног јаког васпитача: старог слугу „Чича Нику“. Сећам га се од раног детињства, а био сам већ гимназијалац када је умро.²⁵ Био је тип банатског граничара, крепак, космат и бркат старац, интелигентан, поштен, поверљив човек. Повремено би се опио канадаром²⁶ и тада би по читав дан спавао. И тада би био учтив, никада не би изустео какву псовку. Као граничар био је до старости војник, ратовао је у Италији,²⁷

²⁴ Освалд Шпенглер (1880–1936), био је немачки историчар и филозоф историје.

²⁵ Јанкулов је био гимназијалац у периоду од 1890. до 1898. године.

²⁶ Вероватно се ради о „комадари“, ракији од жита или кукуруза. Ђорђе Бота, „Живот и обичаји народни у Јарковцу (у Банату): Село Јарковац“, у *Зборник Маџице српске: Серија друштвених наука*, 9 (1954): 117–118.

²⁷ Могао је учествовати у рату 1859. или у рату 1866. године, или у оба. Године 1859. водио се рат између Хабзбуршке монархије, с једне, и Француске и Пијемонта, с друге стране. Две велике битке које су се одиграле тада биле су код Мађенте и Солферина (северна Италија). Савезници су у овом рату победили Монархију. Године 1866. водио се рат између Монархије, с једне, и Пруске и Италије, с друге стране. Италијани су поражени код Кустоце (северна Италија) и код Виса, али су Пруси нанели тежак пораз Аустријанцима и рат је

а био је и Книћанинов војник 1848. г[одине].²⁸ Постигао је чин капла-ра, па ма да је у многим биткама учествовао, није био рањен. Био је писмен, а Вукову песмарицу јуначких песама знао је скоро сву напамет. Иако је био побожан, у цркву никада није ишао, јер су му руке, говорио је, кржаве од проливане невине крви у ратовима. Латентна назаренштина²⁹ у нашем народу кажу остатак богумилизма која толико провејава нашу апокрифну књижевност,³⁰ а донекле и нашу народну поезију. Зазвони ли на Достојно, прекинуо би сваки посао и гологлав прочитао би у собу своју покајничку молитву. Поред тога, имао је Чича Ника и своју потајну религију, неку „бабинску” религију, веру у злога бога, кога је крстом гонио од себе као и веру у виле, које је често пута у подне сусретао при пољском и вртарском раду, а једна је била чак и његова бранитељка, само је никада није ословио, јер да је то учинио, она би га устрелила.³¹ Као вилењак био је видовит, знао је све лековите траве и сам се лечио, а умео је и да прориче судбину. Једно јутро, истеравши свиње на утрину сврати у главни бирт и заиште од нашег кума Јосима фићок³² канадаре на креду.³³ Овај га осорно одбије, јер није ни ранији дуг још исплатио. „Дај ми Јосиме, овог пута задушу!”[.] „Коме?”[.] упитао га зачуђено Јосим. „Теби!”[.] дода му Ника. Огорчен Јосим узне риф – био је и паргар и пође на Нику. „Не грешу душу, Јосиме, још данас умрећеш!”[.] рече му мирно Ника. То озвери Јоси-

---

окончан победом савезника. Čedomir Popov, *Грађанска Европа: (1770–1871): Друга књига: Политичка историја Европе* (Novi Sad: Matica srpska, 1989), 349–359.

²⁸ Стеван Книћанин је предводио српске добровољачке јединице током револуције од 1848. до 1849. године.

²⁹ Назаренска верска група била је „закасна верзија протестантског покрета”, настала око 1830. године у Швајцарској. Убрзо је почела да се шири и по Хабзбуршкој монархији, па и међу Србима (Лазар Ракић, *Јаша Томић (1856–1922)* (Нови Сад: Матица српска, 1986), 196–200). Назарена је било и у Сефкерину, о чему сведочи део Матичне књиге крштених сефкеринске православне цркве: 1877–1895 (ИАП), у коју су уписана некрштена деца назарена.

³⁰ Апокрифи су „тајни” списи који су задовољавали потребу средњовековних људи да сазнају о свему ономе што пише у Библији укратко или недовољно јасно. Преко њих су се лако могла ширити јеретичка учења и из тог разлога званична црква није благонаклоно гледала на њих. Често су се доводили у везу са богумилима. И поред забрана, они су у српској књижевности опстајали дуго након средњег века. *Enciklopedija Jugoslavije: 1: A – Bosk* (Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ, 1955), 137–139.

³¹ О празноверицама у овом делу Баната: Ђорђе Бота, „Живот и обичаји народни у Јарковцу (у Банату): (Свршетак)”, у *Зборник Мајнице српске: Серија друштвених наука*, 10 (1955): 91–97.

³² Чаша из које се обично пије ракија.

³³ Вересија.

Слика 3. Јанкуловљева слика породичне куће Јанкулових у Сефкерину (у власништву Борислава Јошанова)

ма и дохвати Нику, а овај, неустрашив граничарски „солдат” одбије ударац и оде кући. Није трајало ни два сата, Јосим добије вест да му је кћи умрла у Баранди³⁴ од колере. Одмах крене у Баранду, сахрани кћер, потом вративши се кући умре још те ноћи од колере.³⁵

Такав је тај други васпитач мој. Нас три брата³⁶ окупили би га нарочито преко јесени и зиме, кад би у кухињи нашој крунио кукуруз или требио пасуљ, па би нам рецитовао наше јуначке песме, или причао своје доживљаје у „Талији”³⁷ и у „буни”.³⁸ Гутали смо му речи и не би нас нико натерао да спавамо. Служавка, Швабица, или Мађарица, заспала би у послу и слушала. Све и да нису знале добро српски, разумеле су да старац крупне речи збори. Мати наша појавила би се често и рекла: „Доста Чича Нико, деца неће моћи спавати, а од многог јунаштва неће учити у школи”. [„]Не брините, Госпоја, и науци су потреб-

³⁴ Насеље у близини Опова.

³⁵ Велике епидемије колере на простору Баната (и шире) у другој половини 19. века догодиле су се 1855, од 1866. до 1867. и 1873. године. Славко Јовин, *Епидемије колере у Војводини у другој половини XIX и почетком XX века* (Нови Сад: Матица српска, 1996).

³⁶ Владислав, Борислав и Александар Јанкулов.

³⁷ Италија.

³⁸ Револуција у Хабзбуршкој монархији од 1848. до 1849. године.

ни јунаци[“], одговорио би старац смешећи се кроз оцмољене седе брчине. Имао је право, постали смо јунаци и на књизи уз то и поносити на своје српство. И још нешто. Усадио је у нас јунаштво, које није оно сигфридство,³⁹ онај *furor Teutonicus*⁴⁰ Еде⁴¹ и Нибелунгенлида,⁴² већ оно словенско „мучалничко” јунаштво оно еванђеоско јунаштво: У добру се не понеси, а у злу се не понизи! Усадио нам је и оно јединствено српско исихастичко правоверје светосавске цркве.

Постао сам црквен, у духу остао сам то кроз цео живот свој. Осећао сам неку тесну нераскидиву везу са црквом. Читав дан бих провео у пространој порти и стално бих посматрао необично лепу барокну архитектуру сефкеринског храма, пуног лепих детаља, декора зидова и богате позлате крова торња.⁴³ И данас бих могао сву ту конструкцију храма и све те детаље из главе нацртати. Једва сам чекао да се на кључаоници главног улаза појави велики банатски шешир црквењака, Бата-Лазе, па да уђем у храм и наслађујем се дивним иконостасом, можда јединим комплетним иконостасом у Војводини. Дивио сам се небеско детаљисаном позлаћеном дрвореду, а још више уметнички израђеним иконама Конст.[антина] Пантелића⁴⁴ у стилу Данијелових икона,⁴⁵ као и фрескама, вероватно од истог уметника. Не бих пропустио ни вечерња, камо ли јутрења и литургије, само да бих што више посматрао уметност овог храма. Бата-Лазе сам увек био при руци да звонимо, а он би ми помогао да се попнем и на торањ, до звона, па до сатова, па и до малих шалона на крову торња. Нисам то чинио, да хватам буљуне и врапце, већ да разгледам даљину равног Баната, села

³⁹ Сигфрид је био нордијски митски јунак.

⁴⁰ „Тевтонски бес” – израз који се односи на свирепост Тевтонаца, односно Германа, у време Римског царства.

⁴¹ Традиционални назив за скуп песама које садрже мотиве из нордијске, односно германске митологије.

⁴² *Песма о Нибелунзима (Das Nibelungenlied)* је немачки јуначки еп настао почетком 13. века.

⁴³ Црква коју Јанкулов описује изграђена је 1813. године и посвећена Светим архангелима Михаилу и Гаврилу.

⁴⁴ Константин Пантелић (Рума, 1802 – Доњи Товарник код Пећинаца, 1882) је осликао иконостасе у црквама у Кулпину, Илоку, Панчеву, Томашевцу, Сакулама, Сефкерину и тако даље. На његова уметничка дела снажно је утицао сликарски стил Константина Данила. *Српски биографски речник (даље: СБР): 7: Мл – Пан* (Нови Сад: Матица српска, 2018), 869.

⁴⁵ Константин Данил (Лугош, 1802? – Зрењанин, 1873) је осликао иконостас Успенске цркве у Панчеву, затим румунске цркве у Уздину и српских цркава у Темишвару, Добрици и Јарковцу. Сликао је и портрете више богатих и племићких породица. *СБР: 3: Д–З* (Нови Сад: Матица српска, 2007), 92–94.

Слика 4. Сефкеринска православна црква (14. 4. 2022)

Баната и Срема, да видим до Панчева и Београда.⁴⁶ Коткуће бих стално цртао храм, иконе, све по сећању. У недостатку папира цртао бих све то ножем по влажној земљи дворишта, ту бих изградио и околна села са друмовима од уломака опека и зелених гранчица и тако сам стварао читаву мапу јужног Баната по пространом дворишту нашег бележничког стана.⁴⁷ Допетљавао бих са оближњих сеоских циглана и побацане опеке, па бих сваке године о летњем распусту сазидао и храм, подражавајући сеоском храму. Испод стрехе бунара од греда и летава у облику торња поставио бих и звона од звонцади, или од складно тонираних саксија и звонио би при литургијама, које смо нас тројица импровизирали. Мој старији брат, потоњи прота новосад-

⁴⁶ Ми смо успели да се попнемо само до звона (слика 5).

⁴⁷ Кућа Јанкулових у Сефкерину налазила се у близини цркве, о чему сведочи једна слика Борислава Јанкулова (слика 3).

Слика 5. Поглед са торња сефкеринске православне цркве (14. 4. 2022)

ски,⁴⁸ обукао би се као свештеник, ја бих појао, а млађи брат мој, потоњи физик панчевачки,⁴⁹ би звонио, а понекад и пуцао прангијама.⁵⁰

Дошло је време да пођем у школу. Као волонтер посећивао сам већ две године сефкеринску школу, али родитељи моји уписали су нас у први разред панчевске државне основ.[не] школе,⁵¹ да бисмо добили чврсту основу и научили мађарски језик за гимназију.⁵² Мени је тешко било отргнути се од свога завичаја, па сам и као гимназијалац нижег течаја често одлазио у бирт где су свраћали сефкерин-

⁴⁸ Владислав Јанкулов.

⁴⁹ Александар Јанкулов.

⁵⁰ „Мали, примитиван топ” који се пунио спреда и обично користио приликом народних светковина. *Мала енциклопедија њосветије: Четврто издање: По-Ш: 3* (Београд: Просвета, 1986), 70.

⁵¹ Будући да Јанкуловљево име нисмо пронашли у дневнику оцењивања Немачке општинске школе, износимо претпоставку да је похађао неку од бивших српских вероисповедних школа које су претворене у државне. ИАП, Ф. 32, Шесторазредна немачка основна школа Панчево, главна матица: 1877–1892.

⁵² У државним школама у Угарској наставни језик је био мађарски.

ци⁵³ и пењао се на торањ „горње цркве”⁵⁴ да са балкона видим сефкерински торањ и нашу високу јелу.⁵⁵ Тешко сам учио у нижим разредима и само великим трудом дотерао сам до одличне сведоџбе. Од петог разреда као да сам нову главу добио, развио сам се у самосталног младића.⁵⁶ Не само да сам лако учио, већ сам се одао и самосталном изучавању историје и лепе књижевности, мађарске и српске подједнако, из чијих области сам често држао предавања у гимн[азијском] омладинском удружењу. Ту сам често и декламовао, а био сам и најбољи гимнастичар. Крајем сваке године награђиван сам дукатима и књигама. У тим годинама одао сам се и на уметност, сликање и на карикатуре, а као самоук научио сам и свирање у виолину. Од наставника најјаче је утицао на моје духовно обличење наш катехета поп Лука Поповић,⁵⁷ који нам је на часовима веронауке много говорио о прошлости наше цркве, о борбама нашег народа, о Милетићу⁵⁸ и његовим сарадницима, нарочито панчевцима. Од њега сам слушао и о великим делима Адама Косанића⁵⁹ у борбама 1848-9, о коме сам предао и подужи чланак Матици Српској.⁶⁰ Пошто смо сва три брата били гимназијалци⁶¹ и много трошка стајали, то сам се латио и приватног подучавања ђака, да бих олакшао својим ро-

⁵³ Нисмо успели да утврдимо где се налазио овај бирт.

⁵⁴ Назив за цркву у Горњем граду – Српску православну цркву Светог Преображења у Панчеву, која је саграђена исте године када се Јанкулов родио (1878).

⁵⁵ Ми смо се попели на исти тај балкон, али нисмо могли видети Сефкерин (слика 6). Постоји могућност да се он ипак може видети пре него што дрвеће озелени.

⁵⁶ Јанкуловљево успешно похађање гимназије потврђују школске уписнице. ИАП, Ф. 13, Гимназија Урош Предић, Панчево: уписнице: 1890/91–1897/98.

⁵⁷ Лука Поповић (Тител, 1852 – Панчево, 1909) је био парох у Преображенској цркви и катихета у Гимназији у Панчеву. Бавио се песништвом и превођењем. Миодраг Матицки, ур, *Књижевна биографија Панчева* (Панчево: Градска библиотека Панчево; Београд: Институт за књижевност и уметност, 2001), 663.

⁵⁸ Светозар Милетић (Мошорин, 1826 – Вршац, 1901) је био адвокат, новинар и најистакнутији српски политичар у Угарској у другој половини 19. века. СБР: 6: *Мар–Миш* (Нови Сад: Матица српска, 2014), 487–490.

⁵⁹ Адам Косанић (Избиште, 1802 – Панчево, 1875) је био геометар и капетан, један од најважнијих Срба у Хабзбуршкој монархији током револуције од 1848. до 1849. године. Учествовао је у многим биткама током ње и у многим се истакао, посебно у бици за одбрану Панчева.

⁶⁰ Борислав Јанкулов, „О Адаму Косанићу – јунаку из 1848/49”, *Зборник Матице српске: серија друштвених наука*, 6 (1954): 114–123.

⁶¹ Владислав, Борислав и Александар Јанкулов.

Слика 6. Поглед са балкона Преображенске цркве у Панчеву (14. 4. 2022)

дитељима, те сам се још од VI разреда од своје зараде одевао. Моја мати је настојавала да будемо на стану у најбољим немачким кућама, једно зато да научимо добро немачки говорити, друго да поред самих мушких наставника⁶² доспемо и под моћ женског васпитног утицаја.⁶³ Требало је да се навикавамо да у полиглотном Банату са разним народностима и конфесијама будемо као људи солидарни и према ст[р]анцима.

Положио сам испит зрелости са одличним успехом⁶⁴ и одлучио сам се на сликарство. Мати моја одговорила ме је[:] „Ми немамо средста-

⁶² У периоду од 1890. до 1898. године проналазимо име само једне наставнице која је радила у овој школи – директор и сви остали наставници били су мушкарци. Арпад Лебл и др, *Панчевачка гимназија: 1863/64–1963/64* (Панчево: Гимназија „Урош Предић“, 1964), 104–105.

⁶³ То није било необично. На пример, и Урош Предић је за време свог школовања у Панчеву, две деценије раније, такође био смештен у немачкој кући, да би лакше савладао немачки језик. Никола Конески, „Учитељи и ученици ‘Главне школе’ у Панчеву од 1853. до 1871. године”, *Гласник музеја Баната*, 19 (2017): 43.

⁶⁴ Испит зрелости положио је 23. јуна 1898. године. Проглашен је зрелим са врло добрим (мађ. *jeles*) успехом. Архив Југославије (даље: АЈ), Ф. 66, Министарство просвете Краљевине Југославије (даље: Ф. 66), фасцикла бр. 824 (даље: 824), јединица описа 1259 (даље: 1259), број документа 17270/1920 (даље: 17270/1920), *Прејис сведоџбе о испису зрелости*.

ва да те издржавамо у белом свету, буди прво професор, па онда иди куда те дар твој води.” Тај савет прихватио сам. Отац мој продао је последњу имовину, краву, и с тим новцем отишао сам у Пешту и уписао се на философском факултету.⁶⁵ Приликом прве колоквије упао сам у очи професору Ал.[адар] Балагију⁶⁶ и од тада његово философско гледиште *idea ante rem* у хуманим наукама руководи ме у мојим историјским радовима. Неуморно радим у свим библиотекама, водим белешке из свих проучених дела и стварам себи своју ручну библиотеку. Матица Српска додељује ми стипендију из Адамовићеве закладе за средње школе,⁶⁷ Чика Стева⁶⁸ пружа ми повремено упражњена места у Текелијануму,⁶⁹ а уз то поучавам и децу отмених породица, па се тако сам издржавам на универзитету. После завршеног стручног испита⁷⁰ ступио сам у војску и као артиљеријски официр иступам из официрске школе и улазим у свој позив средњешколског наставника. Прво место заузео сам као привремени суплент на новосадској гимназији 1903. Улазим на час историје у 7[.] разред, као наследник пенз.[ионисаног] професора Савковића.⁷¹ Улазим у црном жакету са рукавицама без

⁶⁵ Филозофски факултет у Будимпешти је уписао 1898. године.

⁶⁶ Балаги Аладар (Ballagi Aladár, Кечкемет, 1853 – Будимпешта, 1928) је био историчар, универзитетски професор (од 1889), политичар и академик. *Révai nagy lexikona: Az ismeretek enciklopédiája: II: Kötet: Arány-Beke* (Budapest: Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, 1911), 508.

⁶⁷ Заклада Гавре Адамовића (основана 1868) била је једна од највећих стипендија које су биле под управом Српских народно-црквених фондова. *Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка: IV књиџа: С – Ш* (Загреб: Библиографски завод Д. Д, 1928), 365–367.

⁶⁸ Стеван Поповић (Стари Бечеј, 1845 – Земун, 1917) је био књижевник, политичар, просветни радник и управник Текелијанума у Будимпешти од 1883. године па све до смрти. *Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка: III књиџа: Н – Р* (Загреб: Библиографски завод Д. Д, 1928), 494–495.

⁶⁹ Др Јован Савковић се деценијама касније присећао свог боравка у Текелијануму, у којем су тада били и Милан Петровић, Иса Бајић, Васа Стајић, Влада и Борислав Јанкулов и други. Између осталог, присетио се како је Борислав Јанкулов, оловком, на више места по зидовима Текелијанума нацртао карикатуре његовог домара. Јован Савковић, „У пештанском Текелијануму пре педесет година”, *Лешојис Мајице српске*, 368, 3 (1951): 194–204.

⁷⁰ Основни професорски испит на Универзитету у Будимпешти положио је 1900, а стручни 1902. године. АЈ, Ф. 66, 824, 1259, 17270/1920, *Исказ*.

⁷¹ Светозар Савковић (Кузмин, 1838 – Ердевик, 1913), био је професор у Гимназији у Новом Саду (1865–1900). Предавао је историју света, географију и немачки језик. „*Светотар Савковић*”, *Женски свећ*, 2 (1913): 44; Марко Цицмил, ур, *Новосадска гимназија: 1810–1985: Насијанак и развој* (Нови Сад: Гимназија Ј. Ј. Змај, 1986), 123.

дневника и нотеса. Граја[:] „Вид’ банаћанина! Прави пицан! Младић као и ми.” Некоји ми прилазе и питајуме којешта, одакле сам, јесам ли професор, где сам правио одело и др? Стојим као кип пред катедром, ћутим и чекам мирно. То је убрзо створило мир. Узмем креду и сунђер и стојећи по страни табле, очима држећи разред, као кочијаш уздама помакне коње, почнем писати главне ставке своје наставне јединице за тај час, остављајући празнине између ставака за попуњавање главних детаља наставне јединице. Тајац. Разред види нешто ново и радознано чека. Чак и Политов син,⁷² који иначе у последњој скамији испружен на клупи спава после сваконоћних лумпераја, седи и пажљиво прати мој рад. Створио сам атмосферу за предавање. Предајем тихо час јаким час слабијим гласом као да рецитujem какву декламацију. Сваку важну ставку свога предавања уписујем и споменуте празне просторе појединих отсека своје наставне јединице. Час је завршен, ђаци као новорођени устају у моју почаст и прилазе табли да у мислима понове моје предавање, а ја полазим у наставничку дворану, задовољан што сам своју улогу добро одглумио. Тако је текао час за часом, пажња није попуштала, једини Ивица Полит је продужио своје спавање. Са задовољством сам опазио да су некоји ђаци сами променили своја седишта. Кратковиди су дошли напред да боље виде моје белешке, а по потреби и моје илустрације на табли. За сваки час спремили су ми нову креду, чист овлажени сунђер, а столицу су са катедре уклонили да ми не смета при кретању, јер ја никада нисам седео. По свршетку једног одељка из наставног плана обавио сам пропитивање, постављајући питања целом разреду. Тако сам најбоље стекао уверење, колико ко зна. Потом сам поставио питања, која су писмено израдили они ђаци који су се за то пријавили, па су та питања са катедре одржали пред целим разредом. То су били одликаши. Тако сам и без нотеса био тачно оријентисан, колико зна сваки појединац, а при оцењивању водио сам више рачуна о том колико се ђак интересује за сам предмет наставе. Популарност моја тим више је порасла, што сам у наставу историје света уплео и историју нашег народа, која је као предмет забрањена била. Мој друг Бошњак⁷³ није се снашао у тој недисциплинарној ђачкој средини, праскао је, тражио је интервенцију старешина, низао је јед на јед, па је крајем школске

⁷² Син Михаила Полит-Десанчића, истакнутог српског политичара, новинара, књижевника.

⁷³ Јанкулов и Живојин Бошњак су истовремено изабрани од стране Патроната за супленте у гимназији. Како је истакнуто у штампи, обојица су били „свршени филозофи”. „Избор професора”, *Браник*, 18. 10. 1903.

године умро од туберкулозе.⁷⁴ Мени помоћи колегије није требало, а не бих је ни добио. Био сам *ingrata persona*,⁷⁵ пештански студент и докторант. У професорској већници имамо само право асистирања. Ту је био рат остојићеваца⁷⁶ и пушибрковаца⁷⁷ (патронстлија)[.]⁷⁸ Ни једнима нисам одговара. С једне стране нуђене су „Саре, Маре по-неаре” (Л. Костић),⁷⁹ разуме се *sub rosa*,⁸⁰ па да „правим каријеру.” Нисам се одазивао, имао сам пуно посла, јер сам се стално спремао за школска предавања, а стајао сам и пред докторским испитом. Дру-гима, остојићевцима био сам трн у оку, јер суплент Марковић⁸¹ још никако није стигао да нострифицира своју диплому, а рок му је већ истекао. Уз то се нисам политички определио, па сам, разуме се, ва-жио за мађарона. При крају школске године положио сам докторат⁸²

⁷⁴ У литератури се наводи да је радио у Гимназији све до 1906. године. Циц-мил, ур, *Новосадска гимназија: 1810–1985*, 124. Међутим, постоји могућност и да је ипак умро 1904. године, будући да штампа потврђује да је „оболео” те године. „Избор професора”, *Засиљава: (Вечерњи лист)*, 24. 9. 1904.

⁷⁵ *Persona ingrata (Persona non grata)* – непожељна особа.

⁷⁶ Присталице Тихомира Остојића (Мали Семиклуш, данас Остојићево код Чоке, 1865 – Беч, 1921). Он је био је професор у Новосадској гимназији (1894–1911), књижевни историчар, дописни члан Српске краљевске академије. СБР: 7: *Мл–Пан* (Нови Сад: Матица српска, 2018), 702–703.

⁷⁷ Васа Пушибрк (Сомбор, 1838 – Нови Сад, 1917), био је професор и дирек-тор Гимназије у Новом Саду (1871–1910). Цицмил, ур, *Новосадска гимназија: 1810–1985*, 104.

⁷⁸ Присталице, или они које подржава Патронат. Имена чланова Патроната могу се наћи: Марко Цицмил, ур, *Новосадска гимназија: 1810–1985*, 103.

⁷⁹ Из Костићеве песме *Самсон и Далила*.

⁸⁰ *Sub rosa* (испод руже) – термин који означава поверљивост, тајне активности.

⁸¹ Петар Марковић (Нерадин код Ирига, 1875 – Нови Сад, 1904), био је про-фесор Гимназије у Новом Саду (предавао је латински, српски, историју и земљопис, 1900–1904). Припадао је Либералној странци. Студију о односима Србије и Угарске (1331–1355), објављену у *Лешојису мајице српске*, посветио је Руварцу. То није био његов једини рад. Био је ученик Тихомира Остојића, чија је „усамљеност”, како наводи Милан Петровић, почела престајати тек када су у Нови Сад, после завршених студија, почели стизати његови ученици Станојевић, Радонић и Петар Марковић. СБР: 6: *Мар–Миш* (Нови Сад: Матица српска, 2014), 197–198; Милан Петровић, *Успомене* (прир. Биљана Шимуновић Бешлин) (Нови Сад: Градска библиотека, Матица српска, 2016) 286.

⁸² Докторски испит је положио, односно докторирао је 1904. године. Тема његове дисертације била је *Почетак новој века и значај Хришћанства* у њему. („Новости из места и из народа: Нов доктор филозофије”, *Браник*, 15. 5. 1904). Очекивало би се да ће Јанкулов више писати о свом докторирању. У другој верзији аутобиографије био је нешто опширнији, односно написао је

*summa cum laude*⁸³ и награђен сам од Академије наука у Будимпешти.⁸⁴ Сад је била згода да се подигне хајка на мене.⁸⁵ „Папино пиле”, „јеретик”, „мађарон”, некритички учењак (Руварчева школа),⁸⁶ орило се у Застави и Бранкову Колу. Само је требало још да Марковић скочи са моста у Дунав, па да се и његова смрт припише мени у грех. Скочио је, јер му није било више опстанка у гимназији, а вереница његова више је волела Н.[ови] Сад него вереника.⁸⁷

Ово наводим као крупан мотив свог даљег опредељења на просветном пољу. У Н.[овом] Саду, па ни другде у српској школи ми није било места. Наше друштво, поцепано на политичке странке; наша наука и просвета поцепане на романтизам и критицизам, на клерикализам и атеизам; све саме екстремитете, нису одговарали ни мом темпераменту, ни мом васпиту у поштовању светлих традиција нашег народа. Све иде како тако, али Руварчев историјски критицизам, колико потребан, толико и штетан по нашу народну егзистенцију, посред толиких унутарњих и спољашњих непријатеља њених, одвраћао ме је од просветног рада у тој средини, да рушим оно што сам поштовао, а

да је због дисертације дошао у сукоб са православним вишим свештенством и да се одрекао позива Патроната за даљи рад у Гимназији у Новом Саду. Међутим, будући да је велики део Патроната чинило управо више свештенство, мала је вероватноћа да га је ово тело позвало да настави са радом. ИАП, ф. 12, 2107.

⁸³ Са највећим одликовањем, са највећом похвалом.

⁸⁴ Награђен је „за одличан успех у историјским писм. радовима и одговорима”. АЈ, ф. 66, 824, 1259, 17270/1920, *Исказ*.

⁸⁵ Владимир Боберић, потоњи епископ бококторски, написао је да је жалосно што су „српска дјеца, просвјетни радници тако непријатељи религије” и да је Јанкулов докторирао „ударујући и особито бацајући се блатом и каменом, на православну цркву и вјеру”. Владимир Боберић, „Светосавска прослава“, *Српски сион*, 13 (1905): 374.

⁸⁶ Иларион Руварац (Сремска Митровица, 1832 — манастир Гргетег, 1905), био је историчар, свештеник, архимандрит манастира Гргетег, ректор Карловачке богословије и академик. Сматра се зачетником критичког смера у српској историографији. Супротстављао се Панци Срећковићу и његовом позивању на народну традицију као одговарајући историјски извор. *Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка: III књига: Н – Р*, 807.

⁸⁷ Августа 1904. године, Петар Марковић је извршио самоубиство скочивши у Дунав. У Бранику је истакнуто да је извршио самоубиство „у наступу душевне поремећености” и да га је до таквог стања довело преоптерећеност послом (поред рада у школи и на својим научним радовима, морао је за кратко време потпуно научити мађарски и на том језику положи професорски испит). Исту вест пренела је и *Засјава*. „† Професор Петар Марковић”, *Браник*, 12. 8. 1904; „† Професор Петар Марковић”, *Браник*, 13. 8. 1904; „† Пера Марковић”, *Засјава*, 12. 8. 1904.

поштујем оно што сам рушио.⁸⁸ Томе је придошло и нешто фатално, мајчин савет: Уклони се са катедре, на коју је крв пала!

Решио сам се. Поднео сам молбу министарству вера и наставе за једно наставничко место. Било је већ зимско доба 1904, сва су места већ попуњена била, остало је да бирам између гимназије у Дебрецину и препарандије у Баји, а по завршетку шк.[олске] године да пређем у Будимпешту. Изабрао сам Бају, пошто има онде и Срба и српске цркве.⁸⁹ Фебруара 1905[.] примио сам дужност суплента на бајској препарандији и још исте године, положивши практични испит,⁹⁰ наименован сам за професора. Колегија ме је примила другарски и тај однос остао је непромењен кроз цео мој боравак у тој школи кроз пуних 13 година мога службовања. У школи је владао примеран ред, озбиљан рад, а у колегији једнодушност. Нисам хтео да пређем у Будимпешту, јер сам у Баји имао више слободна времена и мирноће да се спремам за доцентуру на универзитету, а потребна научна дела набављао сам на отплату преко књижаре Густава Фока у Лајпцигу.

У бајској школи, зарођен у науку, осећао сам тежњу за другом у животу, по Мојсијевој Еви за „помоћницом према себи.” Оженио сам се са Ленком Гађанском⁹¹ из најугледније сељачке куће у Модошу,⁹² а са одличном ученицом Више девојачке школе у Н.[овом] Саду. Требао бих да и о њој говорим; мислим као супрузи, јер жена је судбина човеку. Она је то у позитивном смислу увек била, па и данас је целим својим фенотипом, душом и телом то. У успомени панчеваца, а и оних београђана, који су присуствовали једној ревији у Панчеву, где је моја Ленка по жељи панчевачких госпођа као жива слика приказала Мона Лизу, остала је и сада још „наша Мона Лиза”. Разумљиво је и мене, као уметнички надареног човека, могла инспирисати душа, а цео живот мој, па и цео рад мој ка научном пољу био је одуховљен њеном културном и племенитом душом. Ретким самопрегорењем омогући-

⁸⁸ Јанкуловљев став према Илариону Руварцу и критичком смеру у историографији био је сличан ставу Јаше Томића. Наравно, постојале су и одређене разлике у њиховим ставовима. Ракић, *Јаша Томић (1856–1922)*, 121–126; Крестић, *Јаша Томић*, 55–56.

⁸⁹ Баја је насеље на левој обали Дунава на југу данашње Мађарске.

⁹⁰ Професорски испит положио је 25. октобра 1905. године у Будимпешти. Том приликом је проглашен оспособљеним за предавање историје и земљописа у средњим школама са мађарским наставним језиком. АЈ, Ф. 66, 824, 1259, 17270/1920, *Превод са мађарској: Професорска гилјома*.

⁹¹ Ленка (1885–1964) је била је ћерка Живе (1858–1918) и Ракиле (1857–1922) Гађански.

⁹² Некадашњи назив за место које се данас зове Јаша Томић.

ла ми је миран рад, а у свим искушењима била ми је добри саветник. Прегоревајући и животне опасности пратила ме је током првог светског рата свугде до самог фронта[.]

Као бајски професор почео сам и са штампањем својих радова у низу чланака из друштвених наука и скренуо сам пажњу научних кругова на себе. Министарство просвете послало ме је на двомесечни научни курс на универзитет у Јени.⁹³ По завршетку курса публиковао сам један крупан социолошки рад, у њему дао свој појам о држави и писао о правима народности у прилог народности у Угарској.⁹⁴ Академија наука позвала ме да о томе темату одржим предавање и у самој Академији. Од научника сам поздрављен честитањем, па и од неких новинара који су ме интервјуисали. Наредног дана изађе у масонском листу „Világ[.]”⁹⁵ жесток напад на мој појам о држави. Државу сам престставио као етнобиолошку појаву, у којој се, у смислу Дарвинове селекционалне теорије, врши селекција друштвених класних снага, али место природне вештачка селекција, у позитивном и негативном смислу, према потенцијалном стању друштвених класа. Разуме се, да се ова теорија ни[е] могла свиђати масонима, углавном, Јудеомађарима, њихову талмудизму.⁹⁶ Тако сам, ето, и у новој средини имао од тада да рачунам са једном непријатељском струјом, латентном, но тим опаснијом, што је у тадашњој Угарској штампом управљала.⁹⁷ Застрашити ме, ипак, није могла, ишао сам и даље својом главом и пласирао своје радове у разним научним часописима.⁹⁸

⁹³ Након тога је објавио рад: Jankulov Borisláv, „A Bodenreform: Részlet jénai tanulmányutamról”, *Magyar tanítóképző*, 1 (1912): 30–40.

⁹⁴ Вероватно: Jankulov Borisláv, „A talaj és a faj viszonya a történethez”, *Magyar társadalomtudományi szemle* (1912): 533–551.

⁹⁵ Будимпештански дневни лист, „орган демократске грађанске левице” на чијем челу је стајао Оскар Јаси (Jászi Oszkár), како је истакао Милутиновић, једини мађарски грађански политичар који је имао храбрости да јавно иступи против мађаризације немађарских народа у Угарској. Никола Милутиновић, „Из мојих успомена”, *Зборник за историју*, 27 (1983): 205.

⁹⁶ Јаша Томић је сматрао да Талмуд (зборник записаног усменог предања) учи Јевреје да се узајамно испомажу, али и да улива у њих „зверску мржњу” према политичким противницима, према свакоме ко није Јевреј. Крестић, *Јаша Томић*, 67–68.

⁹⁷ Јаша Томић је такође истицао да су Јевреји успоставили монопол над читавом штампом у Аустроугарској. Крестић, *Јаша Томић*, 67–68.

⁹⁸ Објављивао је радове у часописима: *Magyar társadalomtudományi szemle*, *Magyar tanítóképző*, *Magyar Pedagogia*, *Magyar Ethnographia*.

Избио је први светски рат и ја сам морао у војску.⁹⁹ Након скоро четири године враћа ме министарство просвете на наставничку дужност и поверава ми српски језик као редован предмет на бајској препарандији. Вративши се из војске у цивилство, затекао сам у граду Слободни лицеј (народни универзитет) и замољен од управе Лицеја за једно предавање одржао сам једно опсежно предавање „Расни квалитети народа у историјским културама човечанства.” Ново гледиште на историју изазвало је, разуме се, велико интересовање, готово моје излагање *sine ira et studio*.¹⁰⁰ Ником није пало на ум да ме ичим сумњичи; штавише, замољен сам да што чешће одржим предавања. Али масонима није ишло у рачун трагање за расним квалитетима и тако ме један Јудеомађар адвокат у недељном листу оштро нападе као панслависта.¹⁰¹ Тешка инкриминација за Србина у току рата и код опште анимозности према Србима. За једним неуким противником, поготову у личним контраверзијама није било места каквим дискусијама. Али као резервни официр имао сам ипак да отпаирам нападачу. Изазвао сам га на двобој без бандажа на живот или смрт. То је помогло, мој противник се извинио и повукао јавно своју инкриминацију.

Завршен је рат, створена је држава СХС.¹⁰² Из Н.[овог] Сада¹⁰³ стигао ми је званични телеграм са позивом за директора било панчевачке било бечкеречке гимназије. Изабрао сам Панчево. Решење моје било је, ипак, теже утолико што сам стајао пред хабилитацијом за доцента б[удим]пештанског универзитета са *venia legendi*¹⁰⁴ из историје Новог века. Универзитет још није тада прорадио, те нисам још могао да одржим своје приступно предавање. Следовао сам савету своје жене и

⁹⁹ Од 31. августа 1914. до 1. фебруара 1918. године прекинута му је просветна служба због „ратне службе као усташки обавезник”. АЈ, Ф. 66, 824, 1259, 17270/1920, Исказ.

¹⁰⁰ Без мржње и наклоности, односно непристрасно.

¹⁰¹ У другој верзији аутобиографије Јанкулов је истакао да је овом приликом држао предавање о српско-мађарским односима кроз историју и да је тада поново био нападнут од од стране бајског адвоката, масона, „као велики Србин”. Такође, написао је и да је нападнут од стране масона као панслависта после предавања у Академији наука у Будимпешти које је одржао још пре рата. Осим тога, тему сличног назива, коју истиче у првој верзији, у другој наводи као тему свог рада којим је конкурисао за универзитетско место. ИАП, Ф. 12, 2107.

¹⁰² Срба, Хрвата и Словенаца.

¹⁰³ Позив му је упутио Просветни одсек Министарства просвете за Банат, Бачку и Барању.

¹⁰⁴ Право да подучава.

дошао сам маја 1919[.] у Панчево.¹⁰⁵ Гимназија се састојала само од скрпљених угарака бивше угледне мађарске гимназије. Професорски колегиј био је од самих активних и неактивних попова и привременог управитеља без професорске квалификације. Гледали су ме преко рамена, већина није ни устала да ме отпоздрави.¹⁰⁶ У граду граја: [„] Послали нам папиновца и мађарона[“]. Ђаци, разуздани, боље су ме дочекали, и гледали у мени квалификованог професора. Некоји међу њима били су ратници, а и остали ратом преваспитани слободњаџи. Наредног дана долази депутација из виших разреда у проф.[есорску] салу са захтевом да при оцењивању за сведоџбе и они имају речи у већници разредних већа. Колегија, револтирана, тера их напоље. Ја их зауставим и умирујем: „Ваша жеља је разумљива, али не и оправдана. Школа се не ствара одоздо, већ одозго, а постоји ради вас одоздо, а не ради нас одозго. Идите и радите, а остало је моја брига[“]. Потом сам одржао приступну колегиску конференцију са кратким концизним програмом наставничког васпитног рада. „Иступ ове делегације не схватите као дрскост, већ као опомену новог доба. Дисциплина је основ школског рада, а дисциплина се не ствара казним правилником, већ наставом и ауторитетом наставника[“].¹⁰⁷

Рад је добро пошао и школа се градила. И сам сам предавао у вишим разредима, одржавао узорна предавања и у осталим разредима, посећивао предавања свих наставника и стално им давао упутства за наставни метод и пропитивање, па и оцењивање ђака. Сваке седмице сазивао сам методске конференције, на њима претресао програм рада за целу годину и давао директиве за све што у школски рад и ред спада. На часовима хоспитовања¹⁰⁸ водио сам белешке о сваком ђаку, те сам могао и на оцењивање ђака отсудно утицати, а родитељи-

¹⁰⁵ Панчево је изабрао и због његове близине Београду, надајући се да ће своју будимпештанску хабилитацију пренети на Београдски универзитет, али, како је сам написао, преварио се. Изгледа да је као главни узрок свог непремештања на универзитет посматрао то што није желео да се учлани у Радикалну странку (ИАП, Ф. 12, 2107). Међутим, постоји могућност да су на то утицали и други фактори, попут личних познанстава, квалитета радова, чињенице да је „до јуче” био држављанин Аустроугарске или што је био са простора Војводине. Наиме, у међуратном периоду универзитетски професори са простора ове, тада већ историјске покрајине, чинили су само 8,8% од свих наставника овог универзитета. Milosav Janićijević, *Stvaralačka inteligencija međuratne Jugoslavije* (Београд: Институт друштвених наука – Центар за социолошка истраживања, 1984), 64.

¹⁰⁶ Видети: Лебл и др, *Панчевачка гимназија*, 91.

¹⁰⁷ Видети: *Ibid.*, 91–92.

¹⁰⁸ Часови на које је долазио као гост, односно посматрач.

ма и станодавцима увек конкретна упутства давати. Водио сам евиденцију и о породичним и станбеним приликама ћака и у том стварао што боље услове за њихов напредак. Ученике 7[.] и 8[.] разреда увео сам као предаваче у нар.[одни] универзитет,¹⁰⁹ где су из експерименталних наука држали предавања и тако се оспособљавали за будући јавни рад свој.¹¹⁰ У школи сам створио радионицу за разне занатске радове, како би се ћаци васпитавали у цењењу и поштовању сваког рада, а и научили да школске као и своје личне потребе сами подмирују. Много сам полагао на цртање, свирање и певање код ћака и образовао ћачки хор за појање у храмовима. Ред и чистоћу у школи одржавали су сами ћаци, а цвећем испуњени ходници школе требало је да и лепоту средине гаје у њима и стално разведравати младу душу његову.¹¹¹

Тако сам и у школи и у јавном животу створио директорски ауторитет. У нар.[одном] универзитету, у француском друштву,¹¹² на свечаним академијама и приредбама, на радиу у Београду одржао сам око 80 предавања.¹¹³ При том раду нисам се ограничавао на посетиоце, углавном слушаоце више спреме у науци, већ сам залазио и у шире слојеве народа, недељом и празником долазио сам непозват у читаонице; ратарску, занатлијску, трговачку¹¹⁴ и одржавао им краћа предавања о прошлости града, Баната, Војводине и о њиховим ста-

¹⁰⁹ Видети: Жељко Бралић, „Народни универзитети у Војводини између два светска рата (1918–1941)”, *Историјски часопис*, LXV (2016): 425–451. Јанкулов је своја сећања о Народном универзитету у Панчеву записао на молбу Миховила Томандла (1949) и тај рукопис представља важан извор за овај „делић” историје. Видети: РОМС, 38. 146.

¹¹⁰ Јавна предавања 1922. године држали су ученици: Рудолф Цимер (о бeжичној телеграфији са експериментима), Ковиљка Константиновић (о интигеницији цвећа) и Милица Пандурова (о фабрикацији шећера). „Предавање за грађанство у гимназији”, *Панчевцац*, 5. 3. 1922.

¹¹¹ Ходник је цвећем украшавала Јанкуловљева супруга. Лебл и др, *Панчевачка гимназија*, 91–92.

¹¹² Видети: Несиба Палибрк-Сукић, *Француски клуб у Панчеву и Француска школа Јелене Николајевне Сџиридонове* (Панчево: Градска библиотека Панчево, 2011).

¹¹³ Извори, пре свега штампа, заиста потврђују да је одржао многобројна јавна предавања о различитим темама: о Турцима и Србима, о жени у старом веку, о жени хришћанки, о културној географији, о европским расама и расном проблему у Европи, о индустрији као друштвеном питању, о земљопису Југославије, о историји и географији Панчева, о открићу нових земаља, о реформацији, о уметности ренесансе, о Француској револуцији и тако даље.

¹¹⁴ Видети: Никола Милутиновић, *Широм Наше Ошачбине: Књија прва: Панчево* (Панчево: ИАП, 2011), 84–85.

новницима, радним и животним приликама, еснафима, комунијама, трговини. Радо су ме слушали и позивали да их што чешће посећујем.

Па, ипак, нико пророк у својој средини. Време ме је полако прегазило. Појавила се потајна струја и ровила у колегији, а донекле и у школској омладини. Директор ј[е] превише строг, конзервативац, религиозан. Треба више слободе дати ђацима, више модернизма у науци, науку без религије. Наставницима је требало поред мале плате и приватне зараде, давања часова слабијим ђацима. Некојим ђацима, па и родитељима се то свиђало, само да директор није у том погледу неп[ок]олеб[љ]ив, све би лако било. Панчевска гимназија била је, на несрећу, транзитна гимназија, у којој су се стално мењали наставници,¹¹⁵ некоји и без испита; некоји, нарочито женски, само на платном списку фигурирали. Све сами деструктивни елементи, а добро заштићени протекцијама више власти.¹¹⁶ Директора, међутим, не пушта министар Прибићевић,¹¹⁷ све да га лично ни не познаје, али му рад познаје. Као најбоља солуција чинила се да га сруше и „навише” поставе – имао је већ и штампаних научних радова – за професора универзитета. Прва тајна понуда дошла је од радикала, потом и од јерезе,¹¹⁸ али директор као педагог, не улази у политику. Друга још дискретнија понуда долази од масонства и трипут покушава својом мрежом, али узалуд. Утом дође згода, отварање трговачке академије у Панчеву. Само што је директор Јанкулов „латајнер”,¹¹⁹ а не банкар, уз то још и сликар. Тешко тој трговини са сањаричарем на управи. Зго-

¹¹⁵ У 1920/21. години било је 22 измене наставника, 1921/22. године – 21, 1922/23. године – 21, 1923/24. године – 28, 1924/25. године – 28.

¹¹⁶ Видети: Лебл и др, *Панчевачка гимназија*, 92–93. Један од наставника у овој школи био је и Милош Црњански. Он није био задовољан атмосфером, као ни својим положајем у њој. „Нити сам волео ту језуитску зграду, нити сам у њој био дочекан лепо. Напротив, иако је тада мој литерарни рад већ био видан и знан, и те како, директор панчевачке гимназије дочекује ме, ваљда баш зато (он је био преводилац са мађарског и био је превео Мадачеву *Човекову трагедију*) хладно, и даје ми часове тако да предајем, и на авлији, гимнастику. Преврћем се, дакле, на справама, пред ученицима, у Панчеву”. Бојан Ђорђевић, 2012. „Милош Црњански као гимназијски професор”, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, 78 (2012): 148–151.

¹¹⁷ Светозар Прибићевић (Костајница, 1875 – Праг, 1936) је био истакнути политичар. Министар просвете у држави СХС по четврти пут био је од 6. новембра 1924. до 18. јула 1925. године. Тада је био члан Самосталне демократске странке. Љубодраг Димић, Владета Тешић и Гордана Павловић-Лазаревић, *Министарство просвете и министри: К СХС/Југославије: 1918–1941* (Београд: Педагошки музеј, 2000), 124.

¹¹⁸ Колоквијалан назив за Југословенску радикалну заједницу (ЈРЗ), странку основану 1935. године, био је „јереза”.

¹¹⁹ Онај који учи латински.

да дође, Прибићевић одлази, Вукићевић¹²⁰ долази, а кум његов зажели премештај са академије, која је тек у повоју, на гимназију.¹²¹ Нека се изврши измена директора, а да се „створи” виши разлог, треба тајним роварењем у колегији створити страјк 7[.] и 8[.] разреда и тако доћи до жељене „солуције”[.]¹²²

Силом прилика прелазим 1925[.] на трговачку академију и покажем се способним да за годину дан[а] створим, такорећи, од хаоса и другу угледну школу. Мучно, али чврстом вољом савладам и њене стручне предмете и као повереник министра обављам и испит зрелости. У гимназији се нижу од године до године директори један за другим,¹²³ а ниво школе свакако није растао, јер ми учестало долазе депутације родитеља и професора да се вратим на гимназију. Све је готово, само се мој пристанак тражи, а ја га резолутно одбијем. Нећу да зависим од оних који су ме вратили на гимназију. Остао сам, а након 4 године, пошто је укинута академија, остао сам радије и на дворазредној трговачкој школи и створио један нови тип школе, а пошто је ова укинута,¹²⁴ одбио сам премештај на трговачку академију у Бечкерек.¹²⁵ По сопственој молби пензионисан 1932[.] и одао сам се научном раду.

¹²⁰ Веља Вукићевић (Опарић, 1871 – Београд, 1930) је био професор и истакнути политичар. Министар просвете био је од 19. јула до 17. новембра 1925. године и од 1. фебруара до 17. априла 1927. године. Био је члан Народне радикалне странке. Димић, Тешић, Павловић-Лазаревић, *Министарство просвете и министри*, 128.

¹²¹ Милутин Ђорђевић, који ће ускоро из Трговачке академије прећи у Панчевачку гимназију.

¹²² У *Полицији* је објављена вест о овом штрајку. Као узрок штрајка, наведена је свађа између ученика и наставника. Једна депутација ђачких родитеља отишла је да се жали код министра просвете. „Интересантно је да је директор панчевачке гимназије забранио штрајкачима да долазе на предавања до министрове одлуке”. („Штрајк ученика у Панчеву”, *Полиција*, 8. 3. 1925). Међутим, он је то урадио после саветовања у Министарству просвете. Искључен је ученик VIII разреда Платон Димић, „због дрског понашања” према професору Поповићу. Између осталог, због овог случаја се из школе исписала и ћерка Јанкуловљевог рођеног брата Александра – Зорана, ученица VIII разреда. Чињеница што јој је стриц био директор школе није јој помогла. АЈ, Ф. 66, 824, 1259, 5801/1925; 4620/1925.

¹²³ До Јанкуловљевог пензионисања (1932) у Гимназији у Панчеву су, након њега, на позицији директора били: Милутин Ђорђевић, Милан Костић и Милорад Луковић.

¹²⁴ Трговачка академија је укинута 1930. године. Трговачка школа је основана 1929. године и постојала је годину дана паралелно са Академијом.

¹²⁵ Више о Трговачкој академији и Трговачкој школи у Панчеву: Никола Конески, „Школовање у југозападном Банату од 1918. до 1929. године” (мастер рад, Филозофски факултет у Београду, 2019), 194–208.

Још 1919,¹²⁶ пошто сам примио управу гимназије, основао сам, потпомогнут великим жупаном др Јованом Богдановим,¹²⁷ потом др Влад.[имиром] Марганом¹²⁸ градски музеј и градску библиотеку. Као пензионер преузео сам музеј, који сам помоћу скаута¹²⁹ развио у један од већих музеја у Војводини, а 1937[.] основао сам и музеј у Јаша Томићу. На позив др Ст.[аноја] Станојевића¹³⁰ примио сам се да за Ист.[отијско] друштво у Н.[овом] Саду¹³¹ напишем преисторију Војводине. Већ првим чланком тога дела у Ист.[оријском] Гласнику¹³² толико сам обратио пажњу Станојевића и др Вулића,¹³³ да ме је Ста-

¹²⁶ Ове говине је, највероватније, почео са припремама за оснивање музеја и библиотеке.

¹²⁷ Јован Богданов (Велики Бечкерек, 1871 – Панчево, 1926) је био први градски начелник и велики жупан Панчева након Првог светског рата. Био је члан Српске демократске странке. СБР: 1: А–Б (Нови Сад: Матица српска, 2004), 598.

¹²⁸ Владимир Марган (Пожежена, д. Румунија, 1871 – ?, 1946) је био правник, државни службеник и публициста. Био је градоначелник Панчева (1923–1926). Објавио је више књига и радова. Између осталог, објављивао је радове и у *Гласнику Историјског друштва у Новом Саду*. СБР: 6: *Мар – Миш* (Нови Сад: Матица српска, 2004), 33.

¹²⁹ Вероватно је мислио на групу млађих људи, углавном студената и ђака, која је под његовим руководством претраживала терене у околини Панчева и пронашла много материјала за музеј. „Рад на обнови Градског музеја у Панчеву”, *Панчевачка недеља*, 21. 6. 1936.

¹³⁰ Станоје Станојевић (Нови Сад, 1874 – Беч, 1937) је био историчар, професор универзитета и академик. *Enciklopedija Jugoslavije: 8: Srbija–Ž* (Zagreb: Jugoslovenski leksikografski zavod, 1971), 126.

¹³¹ Идејни творци оснивања Историјског друштва били су др Димитрије Кириловић, управник Државне архиве, и Мирко Балубџић, директор Државне мушке гимназије у Новом Саду. Између осталих, позив да присуствује оснивачкој скупштини добио је и Јанкулов. Основано је 1927. године. Према Правилима, његов задатак је био „организовање рада на свестраном проучавању прошлости нашег народа на подручју Карловачке митрополије, финансирање научно-истраживачких пројеката и публиковање резултата истраживања, одржавање редовних стручних састанака, јавних предавања, набављање стручних књига и издавање органа друштва под именом *Гласник Историјског друштва у Новом Саду*”. Председник Друштва од оснивања па све до смрти био је Станоје Станојевић. На тој функцији га је наследио Душан Ј. Поповић. Љубица Будић, *Др Димитрије Кириловић: Архивиста, библиотекар и научни радник: Животи у служби заштите културне баштине Војводине* (Нови Сад: Архив Војводине, 2021), 116–138.

¹³² Он ће од 1934. до 1940. године у овом часопису објавити већи број радова и мањих текстова.

¹³³ Никола Вулић (Скадар, Албанија, 1872 – Београд, 1945) је био класични филолог, историчар археолог, универзитетски професор и академик. СБР: 1: А–Б, (Нови Сад: Матица српска, 2004), 507–508.

нојевић позвао к себи и питао, бих ли се примио приватне доцентуре, за археологију Војводине у Београду. Пристао сам, али кроз две недеље Станојевић је подлегао операцији.¹³⁴ Вулић је одлагао ствар, а ја нисам тражио. Професор и наследник Станојевића др Душан Поповић¹³⁵ ме је ангажовао на даље радове и захваљујући његовој великој сугестивности и организаторској способности неуморно сам радио и по његовој жељи и упутствима предао сам Ист.[оријском] друштву и други опсежан рад, Колонизацију Војводине у 18[.] и 19[.] веку. По жељи проф.[есора] Вулића одао сам се и испитивању Лимеса¹³⁶ на нашој територији и у овом раду изнео сам све што су мађарски археолози испитали и публиковали, као и што сам и лично испитао на том пољу. Требало је да Вулић том предмету са допуном својих испитивања реферише на археолошком конгресу у Берлину, али услед другог светског рата, који је убрзо избио, конгрес се није састао.¹³⁷

За време окупације, по савету Вулића, остао сам у музеју, да га као градски музеј сачувам и спречим да га Немци преузму и растуре. Мајор Рајсвиц¹³⁸ је често долазио у музеј и ургирао његово уређење,

---

¹³⁴ Умро је 30. јула 1937. године у Бечу.

¹³⁵ Душан Ј. Поповић (Сурдук, 1894 – Белегиш, 1965) је био историчар и универзитетски професор. Између осталог, уређивао је *Гласник историјској друштва у Новом Саду* од 1928. до 1940. године. *Енциклопедија српске историографије* (Београд: Knowledge, 1997), 592.

¹³⁶ Гранични појас Римског царства.

¹³⁷ Јанкуловљев рукопис о лимесу на територији Југославије требало је да објави Академија, али због рата она то није учинила. Почетком октобра 1945. године (четири месеца након смрти Н. Вулића), Јанкулов се обратио Васи Стајићу, тадашњем директору Матице српске. Предложио је да, пошто Академија још није прорадила, а он не може „недогледно чекати”, Матица преузме испитивање лимеса и упитао може ли она објавити његов рукопис. РОМС, 8022.

¹³⁸ Јохан Албрехт фон Рајсвиц (Лугано, 1899 – Минхен, 1962) био је доктор наука и немачки мајор. Бавио се историјом Балкана и посећивао је Југославију пре Другог светског рата. За време рата био је задужен, са звањем ратног саветника при Управном штабу за Србију, за старање о споменицима културе. У литератури се истиче, позитивно, његов однос према делима српске културе. Александар Стојановић, „Радослав Грујић о преносу моштију српских светитеља априла 1942. године из НДХ у окупирану Србију”, *Токови историје*, 1 (2012): 73; Aleksandar Bandović, „Музејски курс и археологија током II светског рата у Београду”, *Етноантрополошки проблеми*, 3 (2014): 629–630. Више о Рајсвицу: Andreas Roth, *Johann Albrecht von Reiszwitz (1899–1962): Vom unbequemem Südosteuropäexperten zum Kunstschtützer* (Graz: Ares Verlag, 2020).

а ја сам то одуговлачио, слутећи њихову намеру.¹³⁹ Срећом нису имали свог стручњака да га њему повере и преузму га за Културбунд. Можда би то и без стручног руководиоца учинили, јер су ме 1943[.] преселили у Јаша Томић, када је по уредби свако морао да напусти Панчево, ко има кућу негде у каквом селу.¹⁴⁰

Крајем октобра 1943[.] преселио сам се у своју кућу у Јаша Томићу. Ту сам дочекао крај окупације и примио руководство музеја.¹⁴¹ Ту сам примио позив од др Алекса[ндра] Белића¹⁴² да поднесем Институту министарства иностраних послова свој рад¹⁴³ о колонизацији Војводине у 18[.] и 19[.] веку у сврху установљења границе Југославије и одазвао сам се том позиву.¹⁴⁴ Војвођански музеј у Н[овом] Саду именовано ме је за свог повереника за Војводину, а Матица српска за члана свог научног одељења.¹⁴⁵ Повремено појављујем се са преда-

¹³⁹ Нажалост, Јанкулов није написао шта је заправо он то слутио. Међутим, из контекста се може схватити да се није радило о позитивним акцијама Немача, *Културбунда (Kulturbund)* и мајора Рајсвица.

¹⁴⁰ Стојан Трумић је две деценије касније забележио да су га „немачки фашисти мрцварили и гушили!”. Стојан Трумић, „Записи: Посета угледном Панчевцу”, *Панчевац*, 7. 12. 1963.

¹⁴¹ Године 1963. Јанкулов истиче да још увек „води” овај музеј. ИАП, Ф. 12, 2107.

¹⁴² Александар Белић (Београд, 1876 – Београд, 1960) је био лингвиста, универзитетски професор и академик. Током овог истраживања нисмо утврдили зашто је Јанкулов добио овај позив баш од Белића, односно која је била његова функција у наведеном „Институту министарства иностраних послова”. СБР: 1: А–Б (Нови Сад: Матица српска, 2004), 473–476.

¹⁴³ Јанкулов је свој рукопис предао др Белићу у Београду крајем септембра 1945. године. РОМС, 8022.

¹⁴⁴ Будући да је Јанкулов у овом свом делу писао само о колонизацији Војводине, уколико је његово дело заиста било коришћено приликом одређених разматрања питања југословенских граница, оно се могло користити само када је реч о југословенско-мађарским и југословенско-румунским границама. Југославија није имала територијалних претензија према Румунији, али јесте према Мађарској, додуше, незванично. Тако су децембра 1944. године војни кругови водили разговоре о припајању Печуја и околине Југославији. Постоји могућност да је било још сличних разговора. Међутим, Југославија није покренула питање промена на југословенско-мађарској граници на Мировној конференцији у Паризу. Љубодраг Димић, *Историја српске државности: Књига III: Србија у Југославији* (Нови Сад: Српска академија наука и уметности, Огранак; Друштво историчара Јужнобачког и Сремског округа; Беседа, 2001), 303.

¹⁴⁵ Научно одељење Матице српске основано је 1948. године и вероватно је заиста и изабран за његовог члана. Пре тога је био кандидат за чланство у Научном одсеку који је основан при Књижевном одељењу (1922), али, по све-

Слика 7. Кућа у Јаши Томићу у којој су живели Борислав и Ленка Јанкулов

вањима у Месту¹⁴⁶ и у Зрењанину,¹⁴⁷ иначе живим са својом супругом повучено у свом скромном тускулуму,¹⁴⁸ прелиставајући своје „књиге инђијеле”[.]¹⁴⁹ Мене је време прегазило, али њих није. Научењак стар, јер је тело и душа – σώμα και ψυχή¹⁵⁰ – док је наука дух – πνευμα¹⁵¹ и остаје вечито и у њему.

У Јаша Томићу, 20[.] V – 1953[.]
Др Борислав Јанкулов

му судећи није тада изабран. „Научни одсек и књижевно одељење Матице Српске”, *Панчевац*, 9. 4. 1922.

¹⁴⁶ У Јаши Томићу.

¹⁴⁷ „Осим многобројних предавања у месту, из културне историје, одржао сам у Зрењанину 8 предавања такође из културне историје”. ИАП, Ф. 12, 2107.

¹⁴⁸ Стари град у близини Рима који је био омиљено одмаралиште богатих Римљана. Касније се реч „тускулум” употребљавала да означи мирна и удобна боравишта далеко од градске буке и гужве.

¹⁴⁹ Свете, верске књиге. У песми *Почетак буне йроїив дахија* наводе се „књиге инђијеле”: „Потекоше хоће и ваизи, донесоше књиге инђијеле; књиге гледе, грозне сузе роне, дахијама овако говоре [...]”. Драган Лакићевић, Марко Недић, ур, *Песме Филија Вишњића о Првом усџанку* (Београд: Српска књижевна задруга, 2004), 14.

¹⁵⁰ „Тело и душа” на грчком језику.

¹⁵¹ „Дух” на грчком језику.

Архивски извори:

1. Архив Југославије (АЈ)
Ф. 66 Министарство просвете Краљевине Југославије
2. Историјски архив у Панчеву (ИАП)
Матичне књиге: протокол крштених православне цркве у Сефкерину:
1877–1895.
Ф. 12 Збирка докумената о политичким збивањима и личностима из
културног и научног живота Панчева: 1743–2008.
Ф. 13 Гимназија „Урош Предић”, Панчево.
Ф. 32 Шесторазредна немачка основна школа Панчево.
3. Рукописно одељење Матице српске (РОМС)
4. Храм Успења Пресвете Богородице у Панчеву
Матична књига умрлих (1913)

Аутобиографије и успомене:

1. Милутиновић, Никола. „Из мојих успомена”. У *Зборник за историју*, 27 (1983): 203–218.
2. Рупин, Милош Идворски. *Са рашњака до науџенјака*. Београд: Фонд Младен Селак – Млади проналазач, 2014.
3. Петровић, Милан. *Успомене*. Прир. Биљана Шимуновић Бешлин. Нови Сад: Градска библиотека, Матица српска, 2016.

Штампа и периодика:

1. *Браник* (1903, 1904)
2. *Женски свет* (1913)
3. *Застава* (1904)
4. *Панчевац* (1922, 1963)
5. *Панчевачка недеља* (1936)
6. *Полиџика* (1925)
7. *Српски сион* (1905)

Литература:

1. Vandović, Aleksandar. „Музејски курс и археологија током II светског рата у Београду”. *Етноантрополошки проблеми*, 3 (2014): 625–646.
2. Будић, Љубица. *Др Димитрије Кириловић: Архивист, библиотекар и научни радник: Живој у служби заштитне културне баштине Војводине*. Нови Сад: Архив Војводине, 2021.

3. Бота, Ђорђе. „Живот и обичаји народни у Јарковцу (у Банату): Село Јарковац”. У Зборник *Машице српске: Серија друшћивених наука*, 9 (1954): 113–138.
4. Вулић, Сениша М. „Аустроугарска окупација Босне и Херцеговине и прве године управе (1878–1882)”. Докторска дисертација, Филозофски факултет у Београду, 2021.
5. Димић, Љубодраг. *Историја српске државности: Књига III: Србија у Југославији*. Нови Сад: Српска академија наука и уметности, Огранак; Друштво историчара Јужнобачког и Сремског округа; Беседа, 2001.
6. Димић, Љубодраг, Владета Тешић и Гордана Павловић-Лазаревић. *Министарство просвете и министри: К СХС/Југославије: 1918–1941*. Београд: Педагошки музеј, 2000.
7. Ђорђевић, Бојан. „Милош Црњански као гимназијски професор”. *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, 78 (2012): 147–162.
8. *Enciklopedija Jugoslavije: 1: A – Bosk*. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ, 1955.
9. *Енциклопедија српске историографије*. Београд: Knowledge, 1997.
10. Ердељановић, Јован. *Срби у Банаџу*. Панчево: ИАП, 2013.
11. Јанићјевић, Милосав. *Stvaralačka inteligencija međuratne Jugoslavije*. Београд: Институт друштвених наука – Центар за социолошка истраживања, 1984.
12. Јовин, Славко. *Епидемије колере у Војводини у другој половини XIX и почетком XX века*. Нови Сад: Матица српска, 1996.
13. Конески, Никола. „Учители и ученици ‘Главне школе’ у Панчеву од 1853. до 1871. године”. *Гласник музеја Банаџа*, 19 (2017): 24–46.
14. Крстић, Василије Ђ. *Јаша Томић: Политички портрет: 1856–1922*. Нови Сад: Прометеј, 2006.
15. Лакићевић, Драган и Марко Недић, ур. *Песме Филипа Вишњића о Првом усљанку*. Београд: Српска књижевна задруга, 2004.
16. Лебл, Арпад и др. *Панчевачка гимназија: 1863/64–1963/64*. Панчево: Гимназија Урош Предић, 1964.
17. *Мала енциклопедија просвете: Четврто издање: К–Пн: 2*. Београд: Просвета, 1986.
18. Матицки, Миодраг, ур. *Књижевна историографија Панчева*. Панчево: Градска библиотека Панчево; Београд: Институт за књижевност и уметност, 2001.
19. Mitrović, Andrej. *Kultura i istorija*. Beograd: Arhipelag, 2008.
20. *Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка: III књига: Н – Р*. Загреб: Библиографски завод Д. Д, 1928.

21. Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка: IV књига: С – Ш. Загреб: Библиографски завод Д. Д, 1928.
22. Попов, Čedomir. *Грађанска Европа: (1770–1871): Друга књига: Политичка историја Европе*. Novi Sad: Matica srpska, 1989.
23. Ракић, Лазар. *Јаша Томић (1856–1922)*. Нови Сад: Матица српска, 1986.
24. *Révai nagy lexikona: Az ismeretek enciklopédiája: II: Kötet: Arány-Beke*. Budapest: Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, 1911.
25. Савковић, Јован. „У пештанском Текелијануму пре педесет година”. *Летопис Машице српске*, 368, 3 (1951): 194–204.
26. Сандму, Ерлинг. *Време и историја: О пореклу савремене историографије и историјским питањима*. Лозница: Карпос, 2019.
27. *Српски биографски речник: 1: А–Б*. Нови Сад: Матица српска, 2004.
28. *Српски биографски речник: 3: Д–З*. Нови Сад: Матица српска, 2007.
29. *Српски биографски речник: 6: Мар – Миш*. Нови Сад: Матица српска, 2004.
30. *Српски биографски речник: 7: Мл – Пан*. Нови Сад: Матица српска, 2018.
31. Стојановић, Александар. „Радослав Грујић о преносу моштију српских светитеља априла 1942. године из НДХ у окупирану Србију”. *Токови историје*, 1 (2012): 69–86.
32. Ћурчић, Слободан. *Насеља Баната: Географске карактеристике*, Нови Сад: Матица српска, 2004.
33. Цицмил Марко, ур. *Новосадска гимназија: 1810–1985: Насињак и развој*. Нови Сад: Гимназија Ј. Ј. Змај, 1986.

Nikola Koneski

Institute for Recent History of Serbia, Belgrade
Regional Talent Centre *Mihajlo Pupin*, Pančevo

AUTOBIOGRAPHY OF DR BORISLAV JANKULOV

This article presents the autobiography of Dr Borislav Jankulov (Sefkerin, 1878 – Jaša Tomić, 1969), educational, cultural and scientific worker, historian, archaeologist, translator, amateur artist and the person who holds the most credit for establishment of the museum (today, National Museum Pančevo) and library (today, City Library Pančevo) in Pančevo, as well as museum in Jaša Tomić. In the first part of the article, after the short biographic review of Jankulov's life and work, we presented certain observations regarding this manuscript. We also mention the author's possible motives for writing an autobiography, factors that have "shaped" this manuscript, which was written in 1953, its structure and contents, emphasized and omitted parts of Jankulov's life and work and, finally, the importance of this text and our motives for publishing it. Also, we have compared the above-mentioned manuscript with the second version of Jankulov's autobiography, written in 1963. In the second part of this article, we publish the manuscript of the autobiography of Borislav Jankulov in its entirety, with notes and other elements of the editorial apparatus. We have checked, supplemented and explained his memories using the appropriate literature, memoirs and archival material from the Archive of Yugoslavia, Historical Archive in Pančevo, Manuscript Department of Matica Srpska and Orthodox Church of Assumption of the Virgin Mary in Pančevo, as well as the newspapers.

Keywords: Borislav Jankulov, autobiography, cultural-educational and scientific work, Sefkerin, Pančevo, Jaša Tomić, second half of the 19th and first half of the 20th century

*Прихваћено за објављивање на седници
Уређивачкој одбора 10. новембра 2022.*

ISSN 0354-6640

